

SLOVENSKA.

Ivan Cankar: **Gospa Judit**. Založil L. Schwentner. V Ljubljani. 1904. Str. 133. — Cankarjevi nazori so znani. Kot skrajni modernist je v neprestanem tihem boju proti dvema idejama, ki se izražata v sedanji kulturi na Slovenskem: proti krščanskim moralnim nazorom in proti rodoljubnemu delovanju. Vsak njegov spis je bolj ali manj ostra satira na ti dve gonilni sili v sedanji slovenski javnosti. Cankar ni liberallec, kakor Aškerc, ampak je nihilist. Dobe se seveda povsod napake, in človek, ki jih išče, se bo vedno lahko hvalil, da jih je našel. Če je zloben, jih bo povečeval, če jih hoče bičati, jih bo tendenčno popisoval, in če hoče nalašč zapreti svoje oko proti dobrim lastnostim človeške družbe, bo mogel gotovo svoje spise napolniti s tako odurnimi slikami, da se bo sam zgražal nad njimi.

Cankar sam jako tendenčno kritikuje vso družbo, in sicer si izbira istinite osebe, ktere postavlja na javni oder, da jih slači pred vsem svetom. Zato se pa ne sme jeziti, ako si kritiki tudi njega ogledujejo; seveda samo njegovo pisateljsko osebnost, kolikor jo sam razgrinja pred nami v svojih slovstvenih proizvodih.

In ta slika je žalostna. Poslušajmo njegovo veroizpoved: „Najprej, kar se tiče morale. Da povem naravnost, se že od zgodnje mladosti nisem veliko ukvarjal z njo... Nikoli me ni varal pobožen pogled; že takrat sem videl hladno zlobo v njem. In leta niso izbrisala tega vtisa, temveč so ga zarezala še globlje. Zato je zdaj reč taka, da se ognem moralnemu človeku v velikem kolobarju in da sem od srca vesel, če pobere kamen ter ga zaluči za mano. Njegovo sovraštvo je znamenje, da nisem njegove sorte...“ (str. 8.)

Seveda moramo pisatelja takih nazorov le pomilovati, disputirati z njim ne moremo. O življenju sodi jako cinično: „Naj zgnije vse skupaj, briga me! Saj je vendar vse sama komedija [in laž, vse tisto strastno prebrkanje, vsa navdušenost, vse farško rodoljubje in vsa

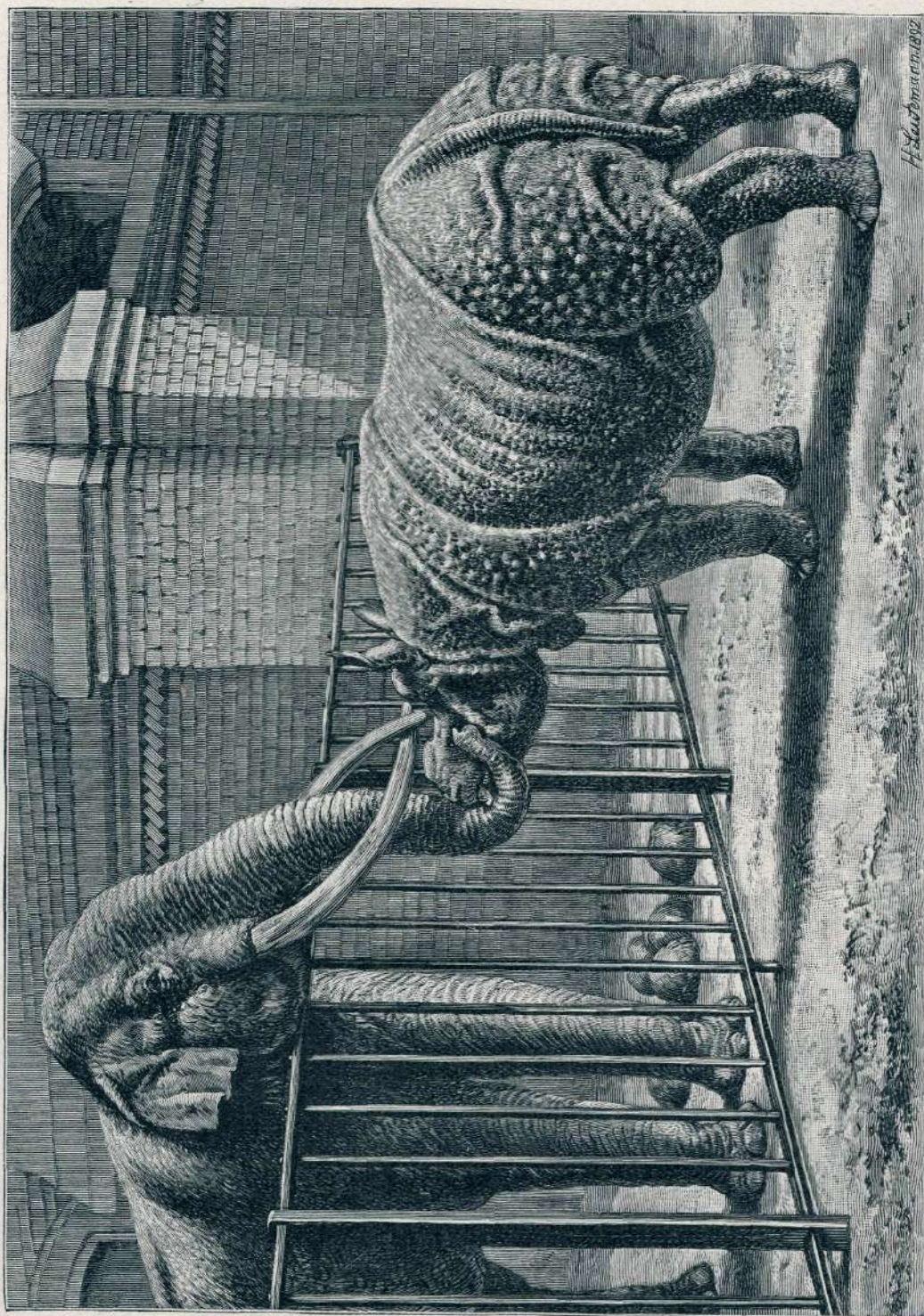
advokatska naprednost.“ (Str. 61.). G. Cankar je spoznal, „da ni na svetu bolj zopernih ljudi od človekoljubov in reformatorjev“ (str. 63.). On je to spoznal, in če mu mi povemo, da spoznavamo svet drugače, se nam smeje, da smo neumni, da spadamo med neizobraženo maso, katera niti s svojimi pogledi ne more doseči tiste neskončne višine, na kateri stojé umetniki tako temeljitega spoznanja, kakor je Cankar.

Zaničevanje do ljudstva, katero se ne dá od takih umetnikov premočiti v svojih sodbah, je odgovor moderne. Cankar je to povedal svoji „dragi in plemeniti“ gospé Judit v tonu moderne umetnosti: „Človek je pasje seme!“ (Str. 66.). Seveda samo moralni človek! Nemoralni ljudje Juditine „sorte“ so pa bogovi, ki smejo vse.

Cankar je postavil na čelo svojemu svetovnemu naziranju aksiom: „Narod je moralen, vsaka umetnost je pa nemoralna.“ (Stran 79.). Vsaka umetnost je modernim zato nemoralna, ker oni sploh umetnosti ne prištevajo ničesa, kar ni v direktnem nasprotju z nravnim redom. Podoba n. pr. se jim zdi upoštevanja vredna šele tedaj, ako je tako naga, da jo „narod“ imenuje nedostojno. Za mejami dostojnosti in morale se šele začneja za moderniče tisti svet, v katerem začenjajo oni „umetniško“ čutiti. Zato pa vidijo, da ne spadajo med narod, in ga sovražijo. V svojih sodbah so ti moderniči suverenno zanikarni, in zato jim je najmalenkostnejša stvar, da uničijo vesoljstvo z eno besedo in si z drugo ustvarijo nov svet. Kakor imajo blazniki svoje lastne ideje in svoje predstave združujejo in razdružujejo po čisto drugačnih zakonih, kakor zdravi ljudje, tako imajo tudi ti moderni svoj svet, ki je ves nasproten našemu. Po njihovi logiki je „Bog velik humorist“, kakor pravi Cankar (str. 122.), ker oni se smejejo temu, kar se zdi drugim resno, in žalosti mró ali besné zaradi najbolj ničnih stvari. Bilo bi napačno, ako bi pisatelje Cankarjeve vrste sodili kot zlobne „antimoraliste“ ali samo kot intelektualno abnormalne prikazni. Vzrok tiči tudi v fizični bolezni, katera je po-

sledica nezdravih higienskih razmer novejš
dôbe. Za umetnika imajo le onega, ki je enako

Narod smatra take umetnike v resnici za
duševne bolnike, zato nam zagotavlja Cankar:

PRIJAZNA SOSEDA.

bolan, kakor oni, kakor se zdi Indijancem lep
samo tisti človek, ki ima v koži gotovo koli-
čino rjavega barvila.

„DOM IN SVET“ 1905, ŠT. 2.

„Če sem se bil že namenil, da se predam
radovoljno zaničevanju in škodoželjnosti po-
štene družbe ter se imenujem umetnika, tedaj

je vprašanje samo eno: ali nemoralen — ali nič!... Zato je sovražstvo med umetnikom in občinstvom tako pristržno in zato ne bo minilo nikoli!" (Str. 81.).

Cankar ima prav, ako opozarja na nasprotje med zdravim človekom in med takim bolnim umetnikom. A beseda „sovražstvo“ je prehuda. Morda res taki „umetniki“ sovražijo ljudstvo, a sovražstvo bolnikov je slabotno. Ljudstvo pa gotovo ne sovraži „umetnikov“, tudi če mu delajo vse mogoče krivice, ker prevladuje v občinstvu pomilovanje do tako žalostnih bolečnih prikazni v literarni družini. Gotovo ima občinstvo več potrpljenja s ta imi umetniki, kakor pa oni z ljudstvom. Uprav neverjetno je, kako potrpežljivi smo mi neumetniška masa, ki si damo popolnoma vse vreči v obraz.

Proti sebi so pa ti „umetniki“ bolj prizanesljivi. „Zakaj nič nečistosti ni v njih“, pravi Cankar. „Kaj je nečistost? Brez greha so vsi. Kaj je greh? Kakor pijani tavajo proti neznanemu, nikdar dosegljivemu cilju... Nič greha ni v njih in vsaka obsodba bi bila krivica. Ah, nič greha ni v njih in tudi nič čednosti. V omotici so storjena njih slaba in njih dobra dela.“ (Str. 126.).

Nič greha ni v njih, v teh „umetnikih“! Samo moralni ljudje, neumetniška masa je pregrešna. Ti umetniki pa ne poznajo ne greha ne čednosti iz enostavnega vzroka, ker so bolni in blazni.

Zato se nam pa ni treba podrobneje baviti s Cankarjevo gospo Judito, zlasti še iz posebno umljivega vzroka, ker spada ta po Cankarjevih nazorih jako „blaga“ ženska v vrsto onih, s katerimi se ne razgovarja človek, ki mu je kaj do dobrega imena. „Gospa Judit“ ni nikaka povest, temuč vrsta razgovorov in prizorov, v katerih Cankar razlaga svoje nazore in obsoja „moralno“ družbo.

Cankarjev gladki in pikantni zlog, združen z ošabnim nietzschejanstvom, je začel vplivati na nekatere mlajše pisatelje. Bolezen je nalezljiva, in zato je potrebno, da se takoj agnoscira. Mehkejši značaji, ki so jako sprejemljivi za nejasno svetlikanje nezrelih idej v vabeči poltemini, se naj varujejo, da ne propadejo v ta moralni in estetični anomizem, ki je grob za uspevajoče talente.

Mi hočemo zdravja, moči in energije tudi v literaturi!

Dr. Evgen Lampe.

Lisica Zvitorepka. Živalska pravljica za odrastlo mladino. Zbral in priredil Josip Brinar. „Slov. Večernic“ 56 zvezek. V Celovcu 1904. str. 143. — V spisu, ki je letos izšel v „Slov. Večernicah“, je izbrano o prekanjeni lisici narodno blago, ki kroži pri različnih

narodih. Kakor so druge narodne pravljice pri vseharjoevropskih narodih podobne, tako imajo tudi o lisici zelo podobne pripovedi. — Gospod pisatelj je sklopil posamezne dogodke iz Zvitorepkega žitja in bitja v celoto, tako da je nastala enotna pripoved. V romantiški dobi bi bili sprejeli to delo gotovo z največjo pohvalo; tedaj so pač mnogo precenjevali vrednost narodnega blaga. Toda motil bi se, kdor bi dandanes trdil, češ, da se je taka knjiga za našo dobo zanesla, da ni primerna našemu času. Narodno blago ima vedno svojo vrednost. Ne glede na to, da je pristen izraz narodovega mišljenja, narodne duše, moramo zlasti upoštevati, da dobimo v njem marsikatero kleno zrno, ki hrani v sebi zlate nauke. Zato mislimo, da je bilo primerno, da je izdala „Družba sv. Mohorja“ za izpremembo tudi pravljice iz živalskega življenja.

Pri sličnih spisih se kaj rado zgodi, da kažejo pisatelji le preveč prozorno svoj namen: Ni jim toliko, da bi zabavali čitatelja, kakor da bi v obliki živalske pravljice ponujali svoje nauke. In to odbija. V naši knjigi je precej zadeta prava smer: knjiga zabava in poučuje. Prav drastično so opisani nekateri dogodki, obenem pa tako preprosto, da se zdi, da je gospod pisatelj ubral prav narodno struno. Mladina, ki ji je knjiga namenjena, bo gotovo rada segala po nji, in ne brez koristi. Kajti iz vsake posamezne slike se more povzeti praktičen nauk. Koristno bi bilo, da bi bil gospod pisatelj označil na koncu vsake basni v primernem stavku nauk, ki ga naj povzamemo iz nje, morda v kratkem, dvovrstičnem reku, kakor je delal Slomšek. Preprosti bravec bi mnogo pridobil, ker mu ne bi bilo treba nauka šele iskati. Starejšim bravcem se bo pa nehote vrivala misel: Ali niso te živalske razmere prava podoba naših?

Glede reprodukcije moramo g. pisatelja le pohvaliti. A očitati mu moramo veliko napako, ki utegne knjigi mnogo škodovati: Rabi namreč prvič prenizke, včasih celo trivialne izraze, drugič od sile lokalizmov. Sicer so ti štajerski lokalizmi večinoma lepi, tako da bi lahko nadomestili marsikak knjižni izraz. Ako se sempatja rabijo, nismo proti temu, ali treba bi bilo pristaviti v oklepaju dotično knjižno besedo, da bi tako vsak bravec lokalizme razumel; to velja za vse lokalizme in tujke „Mohorjevih“ knjig. Vseh od kraja jih ne gre rabiti niti kranjskih, toliko manj štajerskih. Naša knjiga jih je pa tako polna, da je brez Pletteršnikovega besednjaka v roki ne moremo vse razumeti.

F. K.

